Vol 4 Issue 2 August 2014 ISSN No :2231-5063

International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2231-5063**

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Dr. T. Manichander

International Advisory Board

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.org

Golden Research Thoughts
ISSN 2231-5063
Impact Factor : 2.2052(UIF)
Volume-4 | Issue-2 | Aug-2014
Available online at www.aygrt.isrj.net

भारतीय विचारवंतांची लोकशाही शासनप्रणालीबाबतची मते–मतांतरे

प्रा. डॉ. सुजाता सुधीर गायकवाड
विद्यावर्धिनी महाविद्यालय, धुळे.

प्रस्तावना :

हिंदुच्या रामायण आणि महाभारत या धर्मग्रंथांमध्ये लोकतंत्र शासनाचा प्रत्यक्षपणे विचार केलेला नसला तरी त्यावेळेस शासन कारभार हा लोककल्याणासाठीच चालत होता. तत्कालीन लोककल्याणकारी शासन कारभार म्हणजे लोकशाहीचे मूर्तिमंत प्रतीक होते.

महाभारताच्या शांतिपर्वामध्ये भीष्माचार्यांनी राजाचे वर्तन, प्रजेची आणि राजाची कर्तव्ये यासंबंधी युधिष्ठिर राजाला जो उपदेश केला आहे, त्यामध्ये प्रजेच्या हितातच राजाचे हित सामावलेले असल्याचे स्पष्ट केले आहे. व्यभिचार नष्ट करणे, स्वधर्माचे पालन करणे, लोकांना भयमुक्त करणे, प्रजेचे सर्वांगीण कल्याण साधणे, मंत्र्यांशी सल्लामसलत करून निर्णय घेणे आपली काया, वाचा आणि मन प्रजेच्या कल्याणासाठी चंदनाप्रमाणे झिजविणे, अल्पवयीन अबालवृद्ध स्त्रिया आणि अंध लोकांच्या कल्याणाकडे विशेष लक्ष देणे यासारखी राजाची कर्तव्ये लोकशाही आणि कल्याणकारी राज्याची निर्देशक तत्त्व होत.

कौटिल्य :

कौटिल्याने त्याच्या अर्थशास्त्र या ग्रंथात तर लोकशाहीचा समग्र आणि सखोल असा अभ्यास केला नसला तरी राजाने मंत्र्यांशी सल्लामसलत करून राज्यकारभाराचे निर्णय घ्यावेत. प्रजेचे नैसर्गिक संकटापासून रक्षण करावे, प्रजा आणि राजा यांचे संबंध पिता–पुत्राप्रमाणे असावेत. अशा बाबींवर सविस्तर चर्चा केली आहे. यावरून कौटिल्याला लोकसत्ताक राज्याची स्थापना करावयाची होती असेच म्हणवे लागेल.

म. जोतीबा फुले यांची लोकशाही बाबतची मते :

मानवता हाच खरा ईश्वर आहे. धंदा किंवा व्यवसाय धर्माधिष्ठित नाही. म्हणजे लोकशाहीप्रणालीतली सर्वधर्मसमभावाची कल्पना त्यांनी त्यावेळीच मांडली होती. मूर्तीपूजा, होमहवन यासारखी कर्मकांडे थोतांड आहेत. सर्वांना एकाच प्रकारचे स्वातंत्र्य देणे म्हणजेच धर्म होय. स्त्रियांना समान अधिकार द्यावेत आणि पुरुषांच्या दास्यत्वातून त्यांना मुक्त करावे असे त्यांनी प्रतिपादन केले. स्त्री शिक्षणाचा त्यांनी पुरस्कार केला. यावरून त्यांनी लोकशाही शासनव्यवस्थेबाबतची आस्था होती असेच स्पष्ट होते.

राजा राममोहन रॉय यांची लोकशाहीबाबतची धारणा :

राजा राममोहन रॉय यांनी स्वातंत्र्यासंबंधी, विशेषतः स्त्रीयांच्या अन्यायाविषयी, अनिष्ठ रुढीपरंपरा, ज्या स्त्रियांच्या प्रतीजाचक ठरतात त्यांना विरोध दर्शवून राजा राममोहन रॉय यांनी एका अर्थाने स्त्री समानतेचा, स्त्रियांच्या हक्कांचा पुरस्काराचा उल्लेख करून लोकशाही शासनप्रणालीबद्दल आशा व्यक्त केली आहे.

न्या. महादेव गोविंद रानडे यांचे लोकशाहीबद्दल मत :

रानडेंची सुरुवातीपासूनच राष्ट्रवादाबाबत प्रखर राष्ट्रवादी अशी भूमिका होती. आपल्या लिखाणातून आणि भाषणांतून लोकजागृतीचे केलेले कार्य, स्वराज्य प्राप्तीसाठी लोकशिक्षणाचा धरलेला आग्रह, व्यक्ती स्वातंत्र्याचा केलेला पुरस्कार, लोकांवरील अन्याय दूर करण्यासाठी सनदशीर मार्गाचा केलेला अवलंब कायद्याच्या अधिसत्तेचा त्यांनी केलेला आदर, लोकांना राजकीय व

नागरी हक्कांची करून दिलेली जाणीव ब्रिटिश सरकारच्या दोषांवर न्यायमूर्ती पदावर असतांनाही केलेली टीका, सैद्धांतिक भूमिकेला, चिकटून राहण्यापेक्षा, व्यवहारवादाला दिलेले महत्त्व आणि प्रातिनिधीक लोकशाहीचा केलेला पुरस्कार यांचा विचार करता न्यायमूर्ती रानडे हे लोकशाहीचे आणि लोकतंत्र शासनाचे कट्टर पुरस्कर्ते होते.

लो. टिळक यांची लोकशाही बाबतची भूमिका :

लोकशाहीचे आणि भारतीय स्वातंत्र्याचे कट्टर पुरस्कर्ते म्हणून लो. टिळक यांचाही प्रामुख्याने उल्लेख करावा लागतो. राष्ट्रीयत्व, स्वदेशी व स्वराज्याबाबतचे त्यांचे प्रखर विचार, स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे व तो मी मिळविणारच ही त्यांनी केलेली गर्जना, स्वराज्य म्हणजे पूर्ण स्वातंत्र्य या शब्दात त्यांनी केलेली स्वराज्याची व्याख्या स्वदेशी, बहिष्कार, राष्ट्रीय शिक्षण व स्वराज्य ही त्यांची चुत:सूत्री या सर्व बाबींचा विचार केला असता लोकमान्य टिळक हे ही लोकतंत्राचेच समर्थक होते असे स्पष्ट होते. स्वातंत्र्याबद्दलची त्यांची भूमिका आणि स्वराज्याची तहान सुराज्याने भागत नाही हे त्यांचे विचार लोकशाहीचेच द्योतक होत.

राष्ट्रपीता म. गांधी यांची लोकशाहीबाबतची धारणा :

म. गांधींचे लोकशाहीबाबतचे विचार श्रेष्ठ ठरतात. स्वराज्य स्थापनेसाठी त्यांनी सत्याग्रहाचा धरलेला आग्रह, सुराज्यच्या प्रस्थापनेसाठी त्यांना अभिप्रेत असलेले रामराज्य व रामराज्याच्या प्रस्थापनेसाठी आवश्यक असलेले घटक या सर्व बाबी म. गांधीजी लोकशाहीचे कट्टर पुरस्कर्ते दर्शवितात.

स्वा. सावरकर यांची लोकशाहीबाबतची धारणा :

स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे सशस्त्र क्रांतीचे पुरस्कर्ते होते. क्रांतीच्या मार्गाचा अवलंब करूनच स्वातंत्र्य मिळविता येईल अशी त्यांची धारणा होती. भारतातील सशस्त्र क्रांतीकारी लढ्याचे ते प्रेरणास्थान होते. तथापि सामाजिकतेविषयी त्यांनी दर्शविलेली कळकळ राष्ट्रीय स्वातंत्र्याच्या जपणुकीसाठी सैनिकी करणावर त्यांनी दिलेला भर, अराजकता म्हणजे स्वातंत्र्याचा शत्रू या आशयाचे त्यांचे विचार, अल्पसंख्यांकाबद्दल त्यांना असलेली सहानूभूती, हिंदुत्वाविषयीचे त्यांचे पुरोगामित्व, जातिव्यवस्थेवर त्यांनी घेतलेला आक्षेप या बाबींवरून ते सुद्धा लोकतंत्र शासनाचे पुरस्कर्ते होते असेच दिसून येते.

जयप्रकाश नारायण यांची लोकशाहीबाबतची मते :

जयप्रकाश नारायण यांनी सत्तेच्या विकेंद्रीकरणाचा दृष्टिकोन व त्यांनी सुचविलेला नवीन आर्थिक दृष्टीकोन व स्वयंपूर्ण आणि स्वावलंबी ग्रामसेवा योजना, पक्षविरहीत लोकशाही, त्यांनी चालविलेली सर्वोदय चळवळ या गोष्टी लोकतंत्राला पोषक अशाच होत्या.

डॉ. राम मनोहर लोहिया आणि आचार्य नरेंद्र देव यांची लोकशाही बाबतची मते :

साधनसूचिता, चौखंबाराज, शांततेच्या मार्गाने लोकशाही समाजवादाची प्रस्थापना इत्यादी विचार लोकतंत्राशी मिळतेजुळते आहेत.

पं. जवाहरलाल नेहरुंची लोकशाहीबाबतची मते :

पं. नेहरुंचा उदारमतवाद, सहिष्णूवृत्तीचा राष्ट्रवाद आणि परस्पर सहकार्यावर आधारित द्वेष आणि मत्सरविरहीत आंतरराष्ट्रवाद धर्मनिरपेक्षतावाद, त्याचप्रमाणे अधिक स्वातंत्र्याचा त्यांनी केलेला पुरस्कार, आर्थिक नियोजनाचा केलेला स्वीकार, व्यक्तीमत्वाचा पुरस्कार, भांडवशाहीला त्यांनी केलेला कडवा विरोध, जमीन सुधारणे संबंधी त्यांनी मांडलेले विचार इत्यादी बाबी पं. नेहरु लोकशाहीचे खंदे पुरस्कर्ते होते हे स्पष्ट करतात.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची मते :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी समान न्याय, अधिकार, समान स्वातंत्र्य, समानसंधी व संसदीय शासनाचा केलेला पुरस्कार, दारिद्र्यावर होणाऱ्या अन्यायाला वाचा फोडण्यासाठी लोकतंत्र शासनाचा धरलेला आग्रह, अल्पसंख्यांकांचे हितसंरक्षण, जातिव्यवस्थेचे निर्मूलन, व्यक्तीस्वातंत्र्य आणि सद्सद्विवेक बुद्धीला लोकतंत्रांचा आधार मानणारे त्यांचे विचार, सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय विषमता नष्ट करण्यासाठी त्यांनी केलेला प्रयत्न, स्त्री–पुरुष समानतेचा त्यांनी केलेला पुरस्कार व अस्पृश्यतेला केलेला कडवा विरोध यावरून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर देखील लोकशाही प्रणालीचे कट्टर पुरस्कर्ते होते असेच म्हणावे लागते.

सारांश :

आजही भारतातील निरनिराळ्या राजकीय पक्षाच्या नेत्यांना लोकशाही शासनाविषयी आत्मीयता वाटते. ही लोकशाही यशस्वी आणि मजबूत करण्यासाठी त्यांनी भिन्न मार्गाचा अवलंब केला असला तरी कोणताही राजकीय पक्ष आणि राजकीय नेता लोकशाही शासनप्रणालीच्या विरोधात आपली मते नोंदवितांना दिसत नाही.

तरी मुठभर लोक सत्ता राबवित असले तरी सामान्य जनतेचा मात्र या लोकशाही प्रणालीवरच विश्वास होता. जरी या व्यवस्थेत काही त्रुटी आढळत असल्या तरी एकूणात लोकशाही प्रणालीच जनतेला हवी असते.

संदर्भ

1)साने पां. स. तथा साने गुरूजी, भारतीय संस्कृती, रिया पब्लिकेशन्स, कोल्हापूर, 2012.
2)नलगे दिलीप, सत्यशोधकांची भाषणे, रिया पब्लिकेशन्स, कोल्हापूर, 2012.
3)डॉ. आंबेडकर भिमराव रामजी, क्रांती आणि प्रतिक्रांती, युगसाक्षी प्रकाशन, नागपूर.
4)ओमप्रकाश काश्यप (संपा.), डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संपूर्ण वाङ्मय, खंड 15., डॉ. आंबेडकर प्रतिष्ठान, सामाजिक न्याय और अधिकारीता मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली, 2000.
5)डॉ. यशवंत मनोहर, बौद्ध संस्कृती आणि साहित्य, युगसाक्षी प्रकाशन, नागपूर, 2009.

प्रा. डॉ. सुजाता सुधीर गायकवाड
विद्यावर्धिनी महाविद्यालय, धुळे.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- ✶ International Scientific Journal Consortium
- ✶ OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.org